

HUKUKUMUZDA ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TEKLİFİNİN İVEDİLİKLE GÖRÜŞÜLMESİ YASAĞI VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Prohibition On Urgent Assembly Meetings For Discussions Regarding Constitutional Amendment Proposals Under Turkish Law

Dr. Seyfettin KARA¹

Geliş Tarihi: 26.12.2016

Kabul Tarihi: 19.04.2017

ÖZET

Anayasalar devleti kuran toplum sözleşmeleridir. Anayasaların değiştirilmesi alelade kanunlar gibi kolay olmamalıdır. Bilakis anayasa değişiklik usulü alelade kanunlardan farklı ve zor olmalıdır. Nitekim 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında anayasa değişikliği tekliflerinin ivedilikle görüşülmesi yasağı öngörülmüştür. Söz konusu yasağın 1982 Anayasasındaki görünümü anayasa değişikliği teklifinin TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülmesi ve iki görüşme arasındaki sürenin en az 48 olması şartıdır.

Karşılaştırmalı hukuk bağlamında ABD, Almanya ve komşumuz Azerbaycan ile Yunanistan anayasalarında da anayasanın değiştirilmesi usulü alelade kanunlardan farklı olup ivedilikle görüşülme yasağına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Sadece iki görüşme arasında geçmesi gereken süre söz konusu ülke anayasalarında 48 saatten daha fazla öngörülmüştür.

Anayasa değişikliği tekliflerinin ivedilikle görüşülme yasağı getirilmesine rağmen tekliflerin TBMM'de öncelikle görüşülmesine ilişkin herhangi bir yasak söz konusu değildir. Zira anayasa değişikliği teklifleri ivedilikle görüşülememesine rağmen öncelikle görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa değişikliği, ivedilik, teklif, öncelik, görüşülme yasağı, karşılaştırmalı hukuk

ABSTRACT

Constitutions are social contract establishing the state. Therefore, constitutional amendments must not be as easy as amending any law. Any procedure of constitutional amendments must be different and difficult. For instance, Constitutions of 1924, 1961 and 1982 respectively prohibited assembly to convene urgently to discuss constitutional amendments. Under the current constitution, 1982, the assembly is obliged to meet twice in case there is a proposal on amending any constitutional article and the period between the first and the second assembly meetings cannot be less than 48 hours.

In the context of comparative law, similar restrictions and/or prohibitions can also be found in other constitutions such as the constitutions of the USA, Germany or Azerbaijan and Greece, our neighboring states. They have longer period than 48 hours to hold the first and the second meetings.

The Turkish assembly is prohibited to convene urgently in case of a discussion on constitutional amendments, there is no restriction on giving priority to any constitutional amendment's proposal. Therefore, the proposal can have priority in the assembly's agenda.

Key Words: Constitutional Amendment, Urgency, Proposal, Priority, Prohibition on Discussion, Comparative Law.

¹ Muğla İdare Mahkemesi Başkanı, seyfettinkara@yahoo.com

GİRİŞ

Anayasa denilince, ana ve yasa kelimelerinin birleşmesiyle oluşan, yasaların anası ve yasalara kaynaklık eden yasa akla gelir². Anayasalar, devletin temel kuruluşunu ve kişilerin temel hak ve özgürlüklerini belirleyen kurallar bütünü olarak tanımlanır³. Başka bir deyişle anayasalar, devleti kuran bir toplum sözleşmesi olarak nitelendirilir⁴. Günümüzde bu toplum sözleşmeleri yazılı olarak düzenlenmektedir. Gerçekten de çoğu devletlerin anayasalarının yazılı olduğu görülür. Yazılı anayasa istisnalarından en göze çarpanı da İngiltere ve İsrail'dir⁵.

Yazılı anayasalar, değiştirilmelerinde izlenen yöntemin sıradan kanunların değiştirilmesinde izlenen yöntemle aynı olması ve/veya onlara göre zorlaştırılmış olup olmamaları açısından yumuşak ve katı anayasa olarak iki kısımda adlandırılır⁶. Bu bağlamda yazılı bir anayasanın değiştirilmesinde sıradan kanunların değiştirilmesine göre hiçbir zorlaştırıcı şart söz konusu olmayan anayasalara "yumuşak anayasa"; değiştirilmesi normal kanunlardan daha sıkı koşullara bağlanmış olan anayasalara da "katı anayasa" denilir⁷.

Katı anayasaların değiştirilme usulleri normal kanunlardan daha zor olup, değiştirilmesi için bir takım koşullar öngörülmüştür⁸. En çok görülen katılık ölçütleri; anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesinin yasaklanması, gerek değişiklik teklifinin kabulünde gerekse yasama organında sıradan kanunlara nazaran nitelikli bir yeter sayısının aranması, değişikliğin halk oylamasına sunulması, değişiklik sürecinin uzatılması ve değişiklik teklifinin alelade kanunlar gibi ivedilikle görüşülmemesi gösterilebilir.

Bir anayasanın katı anayasa sayılması için belirtmiş olduğumuz zorlaştırıcı koşulların tümünü içermesi gerekmez. Bunlardan sadece biri ya da birkaçı olması durumunda da o anayasa katı anayasa olarak nitelendirilecektir. Nitekim makalemizin konusu olan "ivedilikle görüşülme yasası" bile tek başına bir anayasada söz konusu ise bu yasak o anayasanın katı anayasa olduğunu gösterir.

² Mümtaz Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, 1969, s. 7.

³ Erdal Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler, Ankara 2003, s. 11.

⁴ Zafer Gören-Ömer İzgi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C: II, Ankara 2002, s. 1520.

⁵ Cem Eroğul, Anayasayı Değiştirme Sorunu: Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi, AÜSBF Yayını, Ankara 1974, s. 177.

⁶ Bülent Nuri Esen, Anayasa Hukuku Umumi Esaslar, Ankara 1970, s. 71.

⁷ Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2002, s. 59.

⁸ Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 160.

Biz de anayasa değişiklik teklifinin ivedilikle görüşülmesi yasağının 1876, 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarımızda ne şekilde düzenlendiğini, karşılaştırmalı hukuk bağlamında çeşitli ölkelerin anayasalarında bu yasağın yer alıp almadığını, aldı ise bu düzenlemelerin ne olduğu, iki görüşme arasında geçmesi gereken sürenin ne olduğu ve de ne kadar olması gerektiği hususlarını incelemeye çalışacağız.

HUKUKUMUZDA ANAYASA DEğİŞİKLİğİ TEKLİFİNİN İVEDİLİKLE GÖRÜŞÜLMESİ YASAğI ve KARŞILAŞTIRMALI HUKUK BAğLAMINDA İNCELENMESİ

Çeşitli ölkelerinde olduğu gibi 1982 Anayasasından önceki anayasalarımızda da ivedilikle görüşülme yasağı söz konusuydu. 1982 Anayasasındaki ivedilikle görüşülme yasağına girmeden önce ivedilikle görüşme yasağının ne anlam ifade ettiği ve neyi amaçladığı, çeşitli ölkelerinde incelenmesi suretiyle karşılaştırmalı hukuktaki görüőümünün ne olduğu hususlarını açıkladıktan sonra eski Anayasalarımızdaki ivedilikle görüşülme yasağı düzenlemelerine göz atmakta yarar görmekteyiz.

I. İVEDİLİKLE GÖRÜŞME YASAğININ TANIMI ve AMACI

İvedilik kelimesi, “çabuk, hemen yapılma gerekliliği” anlamındadır⁹. İvedilik terimi bir kanun tasarısı veya teklifinin iki defa görüşülme yerine bir defa görüşülmesi anlamına gelir¹⁰. İvedilik teriminin Arapça “müstaceliyet” sözcüğünü karşılamakta olduğunu ve bir defa görüşülme anlamına geldiğini 1927 tarihli Dahili Nizamnamesinden de görürüz. Söz konusu ivedilik kavramının mefhumu muhalifinden ivedilikle görüşme yasağı, tekliflerin birden fazla görüşülmesi gerekliliğidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de çeşitli kararlarında ivedilik teriminin salt iki defa yerine tek görüşme ile yetinmenin anlaşılması gerektiğini saptayarak aynı görüőü ifade etmiştir¹¹. Yine 1982 Anayasasının 148. maddesinde, Anayasa Mahkemesinin iptali istenen anayasa değişiklik tekliflerini “ivedilikle görüşülüp görüşülmediği” açısından da denetleyeceği ifade edilmiştir. İvedilikle görüşme yasağının ne anlam ifade ettiği de Anayasanın 175. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre ivedilikle görüşme yasağı, anayasa değişiklik teklifinin TBMM Genel Kurulunda “iki defa görüőülmesidir”. Zira anayasa değişiklik tekliflerinin ikiden az görüşülmesi ivedilikle görüşülme yasağının ihlali olur.

⁹ Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 511.

¹⁰ Bülent Tanör-Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 255; Türk Hukuk Lügati, 3. Baskı, Ankara 1991, s. 259.

¹¹ Anayasa Mahkemesi, 13.04.1971 gün, E: 1970/41, K: 1971/37, AMKD, S. 9, s. 422-426.

Buna karşılık ivedilik terimine, kanun tasarı ve tekliflerinin iki defa yerine tek görüşme yapılmasından daha geniş bir anlam verilip bunun kanun tasarı ve teklif görüşmelerindeki çabuklaştırıcı her türlü yolu içerdiğini ileri süren milletvekilleri de vardır¹². Bu bağlamda ivedilikle görüşme yasağı teriminden anayasa değişiklik tekliflerinin bir defa görüşülmesi yerine iki defa görüşülmesinin gerektiği ve iki görüşme arasında da belli bir süre olması gerektiği sonucu çıkmaktadır¹³.

Anayasa koyucunun anayasa değişiklikleri için ivedilikle görüşülmemesinin ve dolayısıyla iki kez görüşülmesinin şart koşulmasının amacı, anayasa değişikliklerini aceleye getirmemek, daha olgunlaştırabilmek, iki görüşme arasında kamuoyunun çeşitli yollardan görüşlerini ifade etmesine olanak sağlamak ve bunun sonucu olarak da hem toplumda hem de yasama organında uzlaşmayı sağlamaktır¹⁴.

II. YASAĞIN KARŞILAŞTIRMALI HUKUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Günümüzde yazılı olmayan anayasalar son derece istisnaidir. Yazılı olmayan anayasalardan en bilineni Büyük Britanya'dır. Yürürlükte olan anayasaların çoğu yazılıdır¹⁵. Yazılı olmaları sebebiyle ülkemiz anayasalarında olduğu gibi bu ülke anayasalarının değiştirilmesi de belli usullere tabidir. Burada Amerika Birleşik Devletleri, Suriye, Yunanistan ve Almanya Anayasalarının değişiklik usulünü ve bu Anayasalarda ivedilikle görüşme yasağının olup olmadığı hususlarını inceleyeceğiz.

1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının beşinci maddesi ile bu Anayasada değişiklik yapılma usulleri gösterilmiştir. Bu düzenleme uyarınca Birleşik Devletler Anayasasında değişiklik yapılabilmesi için kongrenin her iki meclisinin üçte ikisinin başvurusu ve sonrasında federe devletlerin dörtte üçünün kabulü gerekmektedir. Bu nitelikli çoğunluğun aranması anayasada değişiklik yapılmasını epey zorlaştırmıştır. Zira bugüne kadar verilen 9000'den fazla değişiklik önerisi Kongre tarafından incelenmiş, bunlardan sadece 33'ü kabul edilmiş ve federe devletlerce de 27'si onaylanıp anayasa değişikliği haline gelmiştir¹⁶.

¹² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, C: 36, s. 429-432.

¹³ Erdoğan Teziç, Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, İstanbul 1972, s. 68, Erdal Onar, a.g.e., s. 49.

¹⁴ Bülent Tanör-Necmi Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 282; Erdal Onar, a.g.e., s. 50; Ergun Özbudun, a.g.e., s. 127.

¹⁵ Mustafa Erdoğan, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, s. 45.

¹⁶ (<http://www.photos.state.gov>) (Açıklamalı Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, Birleşik Devletler Tanıtma Dairesi, 1987, s. 71).

ABD Anayasası, önerilen bir anayasa değişikliğini onaylamak için eyaletlere belli bir süre saptamamaktadır. Bu sebeple ivedilikle görüşülme yasağının söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. Ancak mahkemeler anayasa değişikliklerinin makul bir süre içinde onaylanması gerektiği ve hangi sürenin makul olduğuna Kongrenin karar vereceği görüşündedirler. Nitekim 1900'lü yılların başından beri önerilmiş olan çoğu anayasa değişiklik teklifi için gerekli olan onaylamanın yedi yıl içinde sağlanması zorunluluğunu içermektedir¹⁷. Bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere ivedilikle görüşülme yasağı, yani iki defa görüşülme şartı söz konusu olmayıp anayasa değişiklik tekliflerinin sürüncemede kalmaması için en geç yedi yıl içinde onaylanması şeklinde azami süre getirilmiştir.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasına bakacak olursak; bu Anayasanın 79. maddesi anayasanın değiştirilmesini düzenlemiştir. Bu madde hükmü uyarınca, anayasanın ancak kendisinin lafzını açıkça değiştiren veya tamamlayan bir kanunla değiştirilebileceği, böyle bir kanunun Federal Millet Meclisi üyelerinin 2/3'ünün onayının ve Federal Senato'nun 2/3 oyunun gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca federal devletin federe devletlere bölünmesini, federe devletlerin yasama faaliyetlerine katılmasını veya birinci (insanlık haysiyetinin himayesi) ve 20. (anayasal prensipler-direnme hakkı) maddelerde yer alan temel ilkeleri etkileyecek değişiklik yapılamayacağını düzenlemiştir¹⁸. Bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere Federal Almanya Almanya Anayasası sert bir anayasa olup değiştirilmesi zor koşullara bağlanmasına rağmen katı anayasanın göstergelerinden olan ivedilikle görüşülme yasağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu anayasanın değiştirilmesinin ivedilikle yapılabileceği gibi bir sonuç çıkmaktadır.

Komşu ülkelerimiz anayasalarında bu yasağın düzenlenip düzenlenmediğine kısaca bakacak olursak;

- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası metninde yapılacak olan değişikliklerin yalnızca referandum yoluyla yapılabileceği 152. maddede düzenlenmiştir. Bu Anayasa metnine yapılacak ilavelerin nasıl yapılacağı hususu 156. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, bu anayasaya yapılacak ilavelerin Azerbaycan Cumhuriyeti Millet Meclisinin 95 milletvekilinin oy çokluğu ile, anayasal kanunlar şeklinde kabul edileceği; ilaveler hakkındaki bu kanunların Millet Meclisinde iki kez oylanacağı ve ikinci oylamanın birinci oylamadan altı ay sonra yapılacağı şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir¹⁹. Anayasa metninden de görüleceği üzere

¹⁷ <http://www.photos.state.gov> (Açıklamalı Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, s. 41).

¹⁸ Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Çeviren: Şeref Ünal, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara 1972, s. 35.

¹⁹ Hasan Tunç, Türkiye'ye Komşu Devletlerin Anayasaları, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2008, s. 162.

Azerbaycan Anayasasında ivedilikle görüşülme yasağı düzenlenmiş olup, anayasa değişiklik teklifinin Millet Meclisinde iki defa oylanacağı belirtilmiştir. Ayrıca iki görüşme arasındaki süre Anayasamızda en az 48 saat olarak düzenlenmesine rağmen Azerbaycan Anayasasında en az altı ay gibi uzun bir süre öngörülmüştür.

- 13 Mart 1973 tarihli Suriye Anayasasında; anayasa değişikliği 149. maddede düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre cumhurbaşkanı ve halk meclisi üye tam sayısının 2/3 milletvekilinin anayasa değişiklik talebinde bulunabileceği, bunun üzerine meclisin araştırma için özel bir komisyon kuracağı ve sonrasında teklifin meclis üye tam sayısının 2/3 milletvekili oyuyla kabul edileceği düzenlenmiştir²⁰. Bu Anayasaya baktığımızda da anayasa değişikliği için nitelikli çoğunluk aranmasına rağmen ivedilikle görüşülme yasağı ve iki defa görüşülmeye ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamıştır.

Son olarak, 1975 tarihli Yunanistan Anayasasında; söz konusu Anayasanın 76. maddesinde her türlü kanun tasarı ve tekliflerinin bir kez görüşülüp oylanacağını, ancak daha önce görüşülmüş olan ve 42. maddeye göre meclise gönderilen kanun tasarı ve tekliflerinin meclis genel kurulunca iki defa görüşüleceği ve ilkinde maddelerin tek tek, ikincisinde ise maddelerin bir bütün olarak görüşülüp oylanacağı belirtilmiştir. Anayasanın değiştirilmesine ilişkin 110. maddede de anayasanın değiştirilmesi biraz daha sıkı şartlara bağlanmıştır. Buna göre anayasa değişiklik teklifi meclisin en az 50 üyesinin teklifi üzerine meclis üye tam sayısının 3/5 oy çoğunluğuyla ve aralarında en az bir ay geçecek olan iki oylamayla kabul edilecek bir meclis kararı ile tespit edilecektir. Bu karar değiştirilecek hükümleri açıkça belirtecektir. Bu karar üzerine meclis, gelecek ilk oturumda üye tam sayısının salt çoğunluğuyla değiştirilecek anayasa hükümleri hakkında karar verecektir. Eğer bir anayasa değişiklik teklifi, üye tam sayısının mutlak çoğunluğunu aldığı halde 3/5 oy çoğunluğunu sağlayamazsa gelecek meclis ilk oturumunda üye tam sayısının 3/5 çoğunluğuyla değiştirilecek hükümler hakkında vereceği ve usulüne uygun oylanmış olan bu anayasa değişikliğinin meclis tarafından kabulünden itibaren 10 gün içinde Resmi Gazetede yayınlanıp özel bir parlamento kararı ile yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir²¹. Yunanistan Anayasasında da ifade edildiği üzere anayasa değişiklik tekliflerinin iki defa görüşüleceği ve iki görüşme arasında bir aydan az zaman olmayacağı belirtilerek anayasa değişikliklikleri için ivedilikle görüşme yasağının söz konusu olduğu görülmektedir.

²⁰ Hasan Tunç, a.g.e., s. 220-221.

²¹ Hasan Tunç, a.g.e., s. 283.

III- 1982 ANAYASASINDAN ÖNCEKİ ANAYASALARIMIZ

Osmanlı Devletinde anayasa deyimi yerine kanun-u esasi kullanılırdı. 1876 Anayasasının (Kanun-u Esasi) 116. maddesinde, anayasanın nasıl değiştirileceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre anayasa değişikliği teklifinde bulunmaya Bakanlar Kurulu, Heyeti Mebusan ve Heyeti Ayan yetkilidir. Bu anayasa değişikliği tekliflerinin her iki mecliste de 2/3 oy çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekir. Bu çoğunluk ile kabul edilen anayasa değişikliği teklifinin yürürlüğe girebilmesi Padişahın onayı ile mümkün olup, Padişah bu konuda mutlak bir veto yetkisine sahiptir²². Bu anayasa döneminde uygulanan ve gerek Heyeti Mebusan Nizamnamei Dahilisinde, gerekse Heyeti Ayan Nizamnamei Dahilisinde anayasanın değiştirilmesine dair bir hüküm bulunmamıştır²³. Bu bağlamda 1876 Anayasası katı bir anayasa olmasına ve değiştirilmesi bir takım koşullara bağlanmasına rağmen ivedilikle görüşülme yasağı bu Anayasamızda söz konusu değildir.

1921 Anayasasında (Teşkilatı Esasiye Kanunu), anayasa değişikliğine ilişkin herhangi bir özel hüküm bulunmamaktadır. Anayasa değişikliğine ve dolayısıyla ivedilikle görüşülme yasağına ilişkin özel hüküm bulunmaması dolayısıyla tarihimizdeki tek yumuşak anayasadır²⁴.

1924 Anayasasının 102. maddesinde Anayasanın değiştirilme usulü düzenlenmiştir. Değişiklik teklifinde ve değişikliklerde belli bir oy çoğunluğunun arandığı, devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu, birinci madde hükmünün değiştirilemeyeceği düzenlemesine yer verilmiştir²⁵. Ancak ivedilikle görüşülemeyeceği yasağına yer verilmemiştir. Bu anayasa döneminde uygulanan 1927 tarihli Dahili Nizamnamesinde de anayasa değişikliğine ve dolayısıyla ivedilikle görüşülme yasağına ilişkin bir düzenleme mevcut değildir²⁶.

1961 Anayasasında anayasanın nasıl değiştirileceği 155. maddede düzenlenmiştir²⁷. 1961 Anayasası da 1876 Anayasası gibi iki meclisli parlamento sistemini kabul etmiştir. Millet Meclisinin yanında Cumhuriyet Senatosu da kabul edilerek iki meclisli sisteme geçilmiştir²⁸. Millet Meclisi genel oyla seçilen 450 milletvekilinden oluşmakta olup Cumhuriyet Senatosu da genel

²² Yavuz Atar, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Önceki Anayasalar, Mimoza Yayınları, Konya 2002, s. 209.

²³ Servet Armağan, Memleketimizde İktüzükler, İÜHF Yayınları, İstanbul 1972, s. 55 vd.

²⁴ Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000, s. 41.

²⁵ [http// \(cevrimiçi\). www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm](http://(cevrimiçi).www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm).

²⁶ Servet Armağan, a.g.e., s. 220 vd.

²⁷ [http// \(cevrimiçi\). www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm](http://(cevrimiçi).www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm).

²⁸ A. Şeref Gözübüyük, Açıklamalı Türk Anayasaları 1876, 1921, 1924, 1961, 1982 Anayasalarının Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler, 6. Bası, Ankara 2007, s. 84.

oyla seçilen 150 ve Cumhurbaşkanınca seçilen 15 üyeden oluşmaktaydı. Bütün bu üyelerin yanında bir de Cumhuriyet Senatosunun tabii üyeleri de vardı. Tabii üyeler de 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı Kanunun altında isimleri bulunan Milli Birlik Komitesi Başkan ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanlarından oluşmaktaydı. Buna göre TBMM’de her iki Meclisin toplam parlamenter sayısı 615’in üzerindeydi. 1961 Anayasasının 155. maddesinde belirtildiği üzere anayasa değişikliğinin teklif edilebilmesi için TBMM üye tam sayısının en az 1/3’ünün oyu gerekmiştir.

1961 Anayasasının 155. maddesinde; “.....Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez.” düzenlemesine yer verilmiştir. Dolayısıyla bu düzenlemeden de görüldüğü üzere Anayasal tarihimizde ilk defa ivedilikle görüşülme yasağı 1961 Anayasası ile hukukumuzda girmiştir. 1961 Anayasasından önceki anayasalarımızda bu hususa ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmadığından anayasa değişikliği tekliflerinin ivedilikle görüşülme yasağı da söz konusu değildi diyebiliriz. Çünkü her ne kadar 1961 Anayasasının geçici üçüncü maddesi hükmü uyarınca 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü’nün kabulüne kadar yürürlükte kalmış olan 1927 tarihli Dahili Nizamnamenin 99. maddesinde tüm kanun tasarı ve tekliflerinin iki görüşmeye tabi olduğu şeklinde düzenlemeye yer verilmişse de aynı Tüzüğü’nün 72. maddesinde müstaceliyetine karar verilen kanun tasarı ve teklifleri için bir görüşme söz konusu olabileceği belirtilmişti. Dolayısıyla anayasa değişikliği de bir kanun tasarı şeklinde olduğundan aciliyetine karar verilen her anayasa değişikliği teklifinin bir defa görüşme ile yetinileceği görülmektedir. Kanun tasarı ve teklifleri için aciliyetine binaen bir defa görüşülme yeterli olmasına rağmen 1961 Anayasasının bu açık ve amir hükmü gereği artık anayasa değişiklik teklifleri ivedilikle görüşülemez. Bunun da anlamı yukarıda değindiğimiz üzere anayasa değişiklik teklifleri için iki defa görüşmenin söz konusu olmasıdır.

1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü ile kanun tasarı ve tekliflerinin iki defa görüşülmesi yöntemi kaldırılarak tek görüşme yöntemi benimsenmiştir. Dolayısıyla artık kanun tasarı ve teklifleri için tek görüşme yöntemi söz konusu olacağından ivedilik terimi anlamını yitirmiştir²⁹. Ancak 1961 Anayasasındaki anayasa değişiklikleri için öngörülmüş olan ivedilikle görüşme yasağı sebebiyle yalnızca anayasa değişiklik teklifleri için iki defa görüşülme zorunluluğu söz konusu olmuştur.

1961 Anayasası Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere iki meclis sistemi öngördüğüne ve ivedilikle görüşülme yasağı da söz konusu olduğuna göre anayasa değişiklik tekliflerinin görüşülmesinde nasıl bir yol izlenmekteydi? Anayasanın 155. maddesinin ikinci fıkrasında anayasa

²⁹ Erdal Onar, a.g.e., s. 49.

değişiklik tekliflerinin görüşülme ve kabulünün birinci fıkradaki istisnai hükümler dışında kanunların görüşülme ve kabulü hakkında hükümlere tabi olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla anayasa değişikliği tekliflerinde Anayasanın 92. maddesinde düzenlenen kanunların yapım usulüne ilişkin sıra takip edilmelidir. Buna göre de anayasa değişikliği önce Millet Meclisinde görüşülüp sonrasında da Cumhuriyet Senatosuna gönderilecektir. Ayrıca değiştirme teklifleri her iki mecliste de ayrı ayrı görüşüldükten sonra teklifin kabulü bu meclislerin ayrı ayrı üye tam sayılarının 2/3 çoğunluğuyla mümkün olurdu. Sonrasında her iki meclisçe kabul edilen değişiklikler Genel Kurulda ivedilikle görüşme yasağı kapsamında iki defa görüşülüp kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanına gönderilirdi.

Anayasa değişikliği teklifleri ivedilikle görüşülemeyecek ve bu bağlamda iki defa görüşülecek; ancak bu iki defa görüşme arasında geçmesi gereken süre ne olacaktır? Bu konuda 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün kabulüne kadar yürürlükte kalmış olan 1927 tarihli Dahili Nizamnamede herhangi bir düzenleme bulunmamakta idi. 1973 tarihli İçtüzükle süre konusunda düzenleme yapılmış ve İçtüzüğü'nün 91. maddesinde ikinci görüşme ile birinci görüşme arasında en az 48 saatlik bir süre olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak burada dikkatimizi çeken husus, Anayasa metninde ivedilikle görüşülme yasağı olarak belirtilen hususun İçtüzükte iki defa görüşülme şeklinde düzenlendiğini görmekteyiz. Burada her ne kadar terim ayrılığı söz konusu olsa bile anayasa değişikliğinin aceleyle görüşülmemesi bağlamında aynı amaca hizmet ettiği anlaşılır.

İvedilikle görüşülme yasağı, 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 91. ve 92. maddeleri için müstereken düzenlenmiş olan teklif gerekçesinde de; anayasanın değiştirilmesine ilişkin kanun teklifleri ile ilgili komisyon raporlarının, bu raporlar teklifin reddine dair bile olsa iki kere görüşüleceği ifade edilmiştir³⁰. Nitekim Anayasa Komisyonu da, anayasa değişikliği teklifine ilişkin İçtüzüğü'nün 91. ve 92. maddelerindeki düzenlemelerin gerekçesinde kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesinde iki görüşme esası kaldırıldığı halde anayasa değişikliği tekliflerinde iki görüşme esasının aynen bırakıldığını ifade etmiştir³¹.

1973 tarihine kadar yürürlükte olan 1927 tarihli Dahili Nizamnamesinde tüm kanun tasarı ve teklifleri için iki kere görüşülme şartı getirilmiş ve bu iki görüşme arasındaki sürenin beş gün olacağı belirtilmişti. Ancak bu süre anayasa değişikliği teklifi hususuna özgü değil, tüm kanun tasarı ve teklif değişikliği için öngörülmüştür. Zira anayasa değişikliği teklifine özgü özel bir düzenleme

³⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 04.12.1972, C: 29, B. 13, SS.763, s.14.

³¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 04.12.1972, C: 29, B. 13, SS.763, s. 31.

değildir. Bu bağlamda anayasa değişiklik teklifine ilişkin özel bir düzenleme olmamasına rağmen, bir kanun teklifi olan anayasa değişiklik teklifinde de aynı usul izlenmekteydi. Ancak Nizamnamenin 76. maddesi uyarınca hükumete ve ilgili komisyona beş gün geçmeden ikinci görüşmeye başlamayı isteme yetkisi veriliyordu. Dolayısıyla iki görüşme arasında geçmesi gereken süre şartına uyulmuyordu. Anayasa değişiklikleri için de bu yol işletilmiş ve bu yolun işletilmesi Anayasa Mahkemesince Anayasa'ya aykırı bulunmamıştır³².

IV- 1982 ANAYASASI

1982 Anayasasının 175. maddesinde; Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin ivedilikle görüşülemeyeceği düzenlemesine yer verilmiştir. Ancak Anayasanın bu maddesi 17.05.1987 tarih ve 3361 sayılı Kanun'un 3. maddesi ile değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile birlikte ivedilikle görüşülmeme, Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin Genel Kurulda iki defa görüşüleceği şeklinde düzenlenerek günümüzdeki şeklini almıştır. Böylece 1987 yılında Anayasada yapılmış olan bu değişiklik ile Anayasa ve İçtüzük kuralları arasında terim birliği de sağlanmış oldu³³.

1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün ismi 16.05.1996 tarih ve 424 numaralı karar ile değiştirilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ismini almıştır. İvedilikle görüşülme yasağı, anayasa değişiklik tekliflerinin genel kurulda iki defa görüşüleceği ve bu iki görüşme arasında en az 48 saatlik bir süre olacağı belirtilerek yeniden şekillenmiştir.

1982 Anayasası ile, 1961 Anayasasında öngörülmüş olan iki meclis sistemi kaldırılarak tek meclis sistemine geçilmiştir. Bu durumda anayasa değişiklik teklifleri Genel Kurulda iki defa görüşülecektir. Bu görüşmeler kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesi usulüne tabi olacaktır. Şöyle ki İçtüzüğü'nün 82. maddesi uyarınca, birinci görüşmede önce anayasa değişikliği teklifinin tamamı ele alınacaktır. Bu görüşme sonrasında maddelere geçilip geçilmeyeceği kararlaştırılacaktır. Maddelere geçilmezse anayasa değişikliği teklifi reddedilmiş sayılacağından sonraki işlemlere gerek kalmayacaktır³⁴. Maddelere geçilmesinin kabul edilmesi halinde de, sıra değişiklik teklifi maddelerinin her birinin görüşülüp onaylanmasına gelecek ve bu işlemin birer birer bütün maddeler için yapılmasıyla, değişiklik teklifinin birinci görüşmesi sona erecektir. En az 48 saat sonra başlayacak olan ikinci görüşmede tekrardan bütün maddeler için görüşme açılmayacak, yalnızca bunlar için verilmiş olan değişiklik önermeleri tartışılıp oylanacaktır. İkinci görüşmede hiç değişiklik önergesi verilmemişse, o zaman sadece maddelerin oylamasıyla

³² Anayasa Mahkemesi, E: 1973/19, K: 1975/87, 26.02.1976 tarihli RG, No. 15511.

³³ Erdal Onar, a.g.e., s. 50, Erdoğan Teziç, a.g.e., s. 37.

³⁴ Erdal Onar, a.g.e., s. 50.

yetinilecektir³⁵. En sonunda, anayasa değişiklik teklifinin tümü üzerinde yapılacak oylamayla değişiklik süreci tamamlanmış olacaktır.

1982 Anayasasının 175. maddesi ile TBMM İçtüzüğü'nün 93. maddesinde düzenlenmiş olan anayasa değişiklik tekliflerinin iki defa görüşülmesi terimi Anayasasının 148. maddesinin ikinci fıkrasında Anayasa Mahkemesinin anayasa değişikliğini şekil bakımından denetleyebilme sebepleri belirtilirken ivedilikle görüşülüp görüşülmediği şartına uyulup uyulmadığından söz edilmekte olup, bu durum hem Anayasasının 175. maddesi hem de İçtüzük hükümleriyle uyumlu değildir. Bu sebeple, bu maddede de iki defa görüşülüp görüşülmediği yönünde değişiklik yapılması yerinde olurdu³⁶.

Anayasa Mahkemesi, bir anayasa değişikliği iptaline karşı açılan davayı şekil açısından denetleyecek ve şekil açısından denetlerken onun izlemesi gereken süreçte ortaya çıkan her türlü aksaklığı dikkate alamayacak sadece teklif ve oylama çoğunluğu ve ivedilikle görüşülmeme şartlarına uyulup uyulmadığı hususları yönünden denetleyecektir. Nitekim Yüksek Mahkeme de, 1982 Anayasasının geçici dördüncü maddesini yürürlükten kaldıran, ancak bu yürürlükten kalkmanın kesinleşmesini Anayasasının o andaki düzenlemesinde yer almayan zorunlu halk oylamasına sunulma ve o halk oylamasında kabul edilme şartına bağladığı için, şekil açısından Anayasaya aykırı bir durum yaratan anayasa değişikliğine ilişkin 17.05.1987 tarih ve 3361 sayılı Kanunun dördüncü maddesi hakkındaki iptal istemini, söz konusu Anayasaya aykırılık iddiası Anayasasının 148. maddesinde belirtilen hususlardan olmadığından ilk inceleme aşamasında reddetmiştir³⁷.

Anayasa değişiklik teklifleri için kanun tasarı ve tekliflerinden farklı olarak iki görüşme yapılması zorunluluğu söz konusudur. Bu bağlamda aklımıza birinci görüşmede reddedilen anayasa değişikliği teklifinin ikinci görüşmede tekrar görüşülüp görüşülmeyeceği sorusunu getirmektedir. Gerçekten ilk görüşmede reddedilen teklif madde metninden çıkarılıp ikinci görüşme için sadece kabul edilen maddeler için mi gidilecek, yoksa ilk görüşmede reddedilen maddeler de dahil olmak üzere değişiklik teklifinin tüm maddeleri ikinci görüşmeye dahil edilip kabul veya reddedildiklerine bu görüşmede mi karar verilecektir? Uygulamada ilk görüşmede reddedilen maddelerin ikinci görüşmelerinin yapılıp bu aşamada kabul edildikleri görülmektedir. Nitekim 1973 yılında sekiz maddelik bir anayasa değişikliği teklifinin ilk görüşmede reddedilen iki maddesinin ikinci görüşmede kabul edilmesi sonucu Anayasa Mahkemesi'ne açılan iptal davasında Yüksek Mahkeme, birinci görüşmede reddedilen bu

³⁵ Serap Hamzaoğlu, Türk Anayasalarında Anayasasının Değiştirilmesi Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 62.

³⁶ Erdal Onar, a.g.e., s. 50.

³⁷ Anayasa Mahkemesi, 18.06.1987 gün, E: 1987/9, K: 1987/15, AMKD, S. 23, s. 286-294.

iki maddenin iki görüşmede ele alınıp kabul edilmesini Anayasaya aykırı bulmayarak oy çokluğuyla açılan davayı reddetmiştir. Kararın gerekçesinde de;

“... kimi oylamaların bitirici ve kesin olmasına karşın, maddelerin birinci görüşmeleri sonunda yapılan oylama böyle bir sonuç ortaya koymaz. Yani bu oylama sonunda madde kesin olarak kabul veya reddedilmiş olmaz. Çünkü o madde ister kabul edilmiş ister kabul edilmemiş olsun mutlaka ikinci oylamadan geçecek ve bu oylamada belirecek haliyle tasarı veya teklifin tümü açık oya sunulacaktır. Başka bir deyimle ikinci oylama, birinciye nazaran bitirici bir sonuç ortaya koyar. Yani birinci ve ikinci görüşmede kabul edilmeyen yahut birinci görüşmede kabul edildiği halde ikinci görüşmede kabul edilmeyen madde teklif metninden kesin olarak düşecek ve teklifin tümü bu haliyle açık oylamaya sunulacaktır...”

demiştir³⁸. Nitekim TBMM İçtüzüğü'nün 94. maddesinin 2. fıkrası da Yüksek Mahkeme kararını destekler mahiyettedir. Söz konusu madde uyarınca anayasa değişiklik teklifine ilişkin birinci görüşmede yeterli çoğunluğu alamayan bir madde ikinci görüşmede de gerekli çoğunluğu alamaz ise reddedilmiş olur. Bu bağlamda Kemal Gözler de söz konusu Tüzük maddesi uyarınca birinci görüşmede reddedilmiş maddeler için ikinci görüşmede oylama yapılabileceğini savunmuştur³⁹. Öte yandan Ergun Özbudun ve Erdal Onar'a göre, anayasa değişiklik teklifine ilişkin birinci görüşmede reddedilen maddeler için anayasa değişikliği süreci kesin olarak tamamlanmıştır. Artık ikinci görüşmede reddedilen maddelerin görüşülmesi ve oylanması mümkün değildir. Sadece birinci görüşmede kabul edilen maddelerin görüşülmesi ve oylanması gerekir⁴⁰. Kanımızca da Yüksek Mahkemenin bu kararına katılmak son derece güçtür. Çünkü bu durumda kanun tasarı ve tekliflerinde öngörülmemiş olup da anayasa değişiklik teklifinde açıkça anayasada ifadesini bulan iki defa görüşülmeye bu durum aykırılık teşkil eder. Zira alelade kanunlar için öngörülmemiş olan ikinci görüşme, anayasa değişiklik teklifinde reddedilen maddelerin kabul edilebilmesine imkan sağlayan bir yol değildir. Bunun aksini iddia etmek katı anayasa kavramı ile uygun düşmez. Zira böyle bir durumda da anayasayı değiştirmek sıradan kanunlara göre daha kolay hale gelir. Bu bağlamda, kanımızca ikinci görüşmenin yalnızca birinci görüşmede kabul edilen maddeler için yapılması gerekir.

İki kez görüşülme koşulu, anayasa değişikliklerinin aceleye getirilmeden titizlikle ve özenle gerçekleştirilmesi ve iki görüşme arasındaki sürede kamuoyunun yansıtılabilmesini amaçlamakla⁴¹ beraber bu iki görüşme arasında

³⁸ Anayasa Mahkemesi, 15.04.1975 gün, E: 1973/19, K: 1975/87, AMKD, S. 13, s. 460-462.

³⁹ Kemal Gözler, a.g.e., s. 515.

⁴⁰ Erdal Onar, a.g.e., s. 55, Ergun Özbudun, a.g.e., s. 127, Cem Eroğul, a.g.e., s. 148.

⁴¹ Ergun Özbudun, a.g.e., s. 151.

geçmesi gereken süre olan 48 saatlik bir zaman dilimi özenle değerlendirmeye ve kamuoyunun yansıtılabilmesine imkan verebilecek midir? Kanımızca anayasa değişiklikleri devletin temel kanunu olan anayasayı değiştirmeye ilişkin olduğundan bu kadar kısa bir sürenin ne kamuoyunun yansıtılabilmesine ne de milletvekillerin değişiklik teklifleri üzerinde yeterince değerlendirme yapabilmesine imkan verecek bir süre değildir. Bu sebeple sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için iki görüşme arasındaki bu 48 saatlik süreden daha uzun makul bir süre belirlenmesi gerekir. Nitekim karşılaştırmalı hukuk bağlamında incelediğimiz ülke anayasalarından Yunanistan Anayasasında iki görüşme arasındaki bu süre bir ay, Azerbaycan Anayasasında da altı ay olarak öngörülmüştür. Kanımızca da yasaların anası ve toplum sözleşmesi niteliğinde olan anayasanın değiştirilmesi konusunda milletvekillerince titizlikle incelenip daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi ve de kamuoyunun yeterince yansıtılıp uzlaşmanın sağlanabilmesi için iki görüşme arasında 48 saatten daha uzun bir süre öngörülmelidir.

Burada son olarak değinmek istediğimiz husus, anayasa değişiklik tekliflerinin öncelikle görüşülmesinin ivedilikle görüşülme yasağı kapsamında olup olmadığıdır. Öncelikle görüşme, bir tasarı veya teklifin Genel Kurul gündemine alınması veya gündeme girmiş işin sıralamasının değiştirilerek kendisinden önce gündeme girmiş olan işlerden önce görüşülmesi anlamına gelir⁴². İttüzüğün 52. maddesinde kanun tasarı veya tekliflerinin milletvekillerine dağıtım tarihinden itibaren 48 saat geçmedikçe görüşülemeyeceği belirtilmekle beraber aynı maddenin ikinci fıkrası ile de buna istisna getirilmektedir. Buna göre belirtilen bu süre geçmeden kanun tasarı veya teklifleri hakkında hükümet ve esas komisyon tarafından öncelikli görüşme istenebileceği belirtilmektedir. Bu yetki, anayasa değişikliklerinin görüşülmesi sırasında da kullanılabilir⁴³. Bu bağlamda TBMM İttüzüğünün 52. maddesi uyarınca hükümet ve Anayasa Komisyonu anayasa değişikliği teklifinin öncelikle görüşülmesi konusunda TBMM Genel Kurulundan talepte bulunabilir.

1982 Anayasası, anayasa değişiklik tekliflerinin iki defa görüşülmesini şart koşmuş olmakla birlikte öncelikle görüşme konusunda herhangi bir hüküm getirmemiştir⁴⁴. Bu sebeple anayasa koyucunun ivedilikle görüşmeyi yasaklarken öncelikle görüşme konusunda bir hüküm vaz etmemiş olması, anayasa değişiklikleri bakımından öncelikle görüşmeyi mümkün kıldığı anlamına gelir⁴⁵. Nitekim Yüksek Mahkeme de 1961 Anayasası döneminde

⁴² Kemal Gözler, a.g.e., s. 516.

⁴³ Cem Eroğul, a.g.e., s. 147-148.

⁴⁴ Volkan Has, Anayasayı Değiştirme Süreci, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2009, s. 49.

⁴⁵ Cem Eroğul, a.g.e., s. 148; Ergun Özbudun, a.g.e., s. 125; Kemal Gözler, a.g.e., s. 516.

vermiş olduğu çeşitli kararlarında, nitelikleri ve amaçları yönünden önceliğin ve ivediliğin farklı kavramlar olduğunu, Anayasa'da yasaklanan hususun ivedilikle görüşülme olduğuna işaret etmiş ve bu terimden tekliflerin görüşülmesini çabuklaştırmayı öngören tüm hükümlerin değil, salt iki defa yerine tek görüşme ile yetinmenin anlaşılması gerektiğini saptayarak, anayasa değişiklik tekliflerini öncelikle görüşmenin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir⁴⁶. Ancak öncelikle görüşülme ilkesinin anayasanın ivedilikle görüşülmesi yasağı kapsamına girdiğini, bu sebeple öncelikle görüşülmemesi gerektiği yönünde aksi görüşler de mevcuttur⁴⁷. Kanımızca anayasa değişikliği konusunda ayrıksı hükümler öngören ve kanunların görüşülme usullerinden farklı düzenlemelere yer vermiş olan anayasa koyucunun öncelikle görüşme konusunda düzenleme yapmadığına göre anayasa değişiklik tekliflerinin öncelikle görüşülebileceği sonucu çıkmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmamızda anayasa değişiklik tekliflerinin ivedilikle görüşülme yasağının hukukumuz anayasalarındaki uygulamalarını ve karşılaştırmalı hukuk bağlamında Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve komşularımız olan Azerbaycan, Suriye ve Yunanistan Anayasalarında bu yasağın olup olmadığı hususlarını inceledik.

Anayasalar, yasaların anası ve devleti kuran toplum sözleşmesi olarak nitelendirildiğine göre bunların değiştirilmesi de alelade kanunlardan farklı ve zor olmalıdır. Nitekim eski anayasalarımızda -1921 Anayasası hariç- anayasa değişikliği yapılabilmesi için kanun değişikliklerinde öngörülmeleyen bir takım sıkı şartlar öngörülmüştür. Bu koşullardan biri de anayasa değişiklik tekliflerinin ivedilikle görüşülmesi yasağıdır. Bu yasak 1924, 1961 ve 1982 Anayasasının 1987 yılı değişikliğinden önceki halinde ivedilikle görüşülme şeklinde düzenlenmişken 1987 değişikliğinden sonra iki kere görüşülme şeklinde 1982 Anayasasında yer almıştır. Zira bu iki terim de aynı anlama gelmekte olup, bununla amaçlanan anayasa değişikliklik tekliflerinin mümkün olan en az hata ve eksiklik içerecek şekilde olgunlaşması ve uzlaşmanın sağlanabilmesidir. Bu bağlamda kanun tasarısı ve tekliflerinin görüşülme usulünden farklı olarak anayasa değişiklikliklerinin ivedilikle görüşülmesi yasağının olması yani iki defa görüşülmesi yerinde bir düzenlemedir.

Anayasa değişiklik tekliflerinin iki defa görüşülmesi yerinde bir düzenleme olmakla beraber iki görüşme arasında öngörülen 48 saatlik bir düşünme süresinin yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü bu süre titizlikle incelenip

⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, 15.04.1975 gün, E: 1973/19, K: 1975/87, AMKD, S. 13, s. 460-462; E: 1975/167, K: 1976/19, 12.08.1976 tarihli RG, No. 15675.

⁴⁷ Rauf Bozkurt - Şeref İba, 100 Soruda Parlamento Hukukuna Giriş, Ankara 2004, s. 119.

değerlendirme ve de kamuoyunun yansıtılması için yeterli olamayacaktır. Nitekim ivedilikle görüşülme yasağının söz konusu olduğu ülkelerden Yunanistan'da iki görüşme arasındaki bu sürenin bir ay ve Azerbaycan'da da altı ay olduğunu görülür. Bu bağlamda, kanaatimizce iki görüşme arasında 48 saatten daha uzun bir süre öngörülmesi gerekir.

Birinci görüşmede reddedilen teklifin ikinci görüşmede oylanıp oylanamayacağı hususunda değişik görüşler söz konusu olup, Yüksek Mahkeme de birinci görüşmede reddedilen teklifin ikinci görüşmede görüşüp oylanabileceği yönünde görüş belirtmiştir. Bu görüşe de katılabilmemiz mümkün değildir. Kanımızca bu durum anayasanın açık hükmüne aykırılık teşkil eder. Zira birinci görüşmede reddedilmiş olan bir anayasa değişikliği teklifinin artık ikinci görüşmesinin yapılmaması gerekir.

Anayasa değişikliği teklifinin öncelikle görüşülüp görüşülemeyeceği hususunda Anayasamızda hüküm olmamasına rağmen Yüksek Mahkeme bu konuda ivedilik ile öncelik kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğunu belirterek anayasa değişiklik tekliflerinin öncelikle görüşülebileceği yönünde karar vermiştir. Kanımızca ivedilikle görüşme yasağı konusunda ayrıksı hükümler öngören ve kanunların görüşülme usullerinden farklı düzenlemelere yer vermiş olan anayasa koyucunun öncelikle görüşme konusunda düzenleme yapmaması tekliflerin öncelikle görüşülebileceği anlamına gelir.

Karşılaştırmalı hukuk bağlamında incelemiş olduğumuz çeşitli ülkelerde de anayasanın değiştirilmesi usulü alelade kanunlardan daha sıklıkla. Nitekim değişiklik teklifi ve kabul oranları ile ivedilikle görüşülme yasağına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak burada dikkatimizi çeken husus iki görüşme arasında geçmesi gereken sürenin Anayasamızda öngörölmüş olan 48 saatlik süreden daha uzun olarak öngöröldüğüdür.

KAYNAKÇA

Akinci Servet, Memleketimizde İçtüzükler, İÜHF Yayınları, İstanbul 1972.

Atar Yavuz, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Önceki Anayasalar, Mimoza Yayınları, Konya 2002.

Bozkurt Rauf/İba Şeref, 100 Soruda Parlamento Hukukuna Giriş, Ankara 2004.

Erdoğan Mustafa, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara.

Eroğul Cem, Anayasayı Değiştirme Sorunu: Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi, AÜSBF Yayını, Ankara 1974.

Esen Bülent Nuri, Anayasa Hukuku Umumi Esaslar, Ankara 1970.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Çeviren: Şeref Ünal, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara 1972.

Gören Zafer/İzgi Ömer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C: II, Ankara 2002.

Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000.

Gözübüyük A. Şeref, Açıklamalı Türk Anayasaları 1876, 1921, 1924, 1961, 1982 Anayasalarının Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler, 6. Bası, Ankara 2007.

Günday Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2002.

Hamzaoğlu Serap, Türk Anayasalarında Anayasanın Değiştirilmesi Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.

Has Volkan, Anayasayı Değiştirme Süreci, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2009.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, C: 36.

Onar Erdal, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler, Ankara 2003.

Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2002.

Soysal Mümtaz, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, 1969.

Tanör Bülent/Yüzbaşıoğlu Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Teziç Erdoğan, Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

Teziç Erdoğan, Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, İstanbul 1972.

Tunç Hasan, Türkiye’ye Komşu Devletlerin Anayasaları, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2008.

Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

Türk Hukuk Lügatı, 3. Baskı, Ankara 1991.

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.photos.state.gov>